

מבט על, גיליון 710, 17 ביוני 2015

עזה תחילה (שוב)?

בנדטה ברטי וענת קורץ

בשבועות האחרונים שב והתעורר החשש מהסלמה צבאית ברצועת עזה. מתחים פנימיים בתחום הרצועה, בין חמאס לארגוני גיהאד סלפי מקומיים, עלולים לגרור את ישראל וחמאס לסבב עימות נוסף, ששני הצדדים אינם מעוניינים בו. אולם, ברקע הדיון הנוכחי על המצב הביטחוני בזירת הרצועה, יש לזכור את ההקשר הפוליטי והגיאוגרפי הרחב יותר, שבמסגרתו ממשיכה עזה למלא תפקיד מרכזי ומכריע במיוחד.

לאחר סבב המלחמה שהתחולל בין ישראל לחמאס בקיץ 2014 ולנוכח תוצאותיו הכלכליות וההומניטריות החמורות, שהומטו על הרצועה במהלכו, ניכר עניין מוגבר בשיקומן של התשתיות הכלכליות והאזרחיות שבאזור. יתרה מכך, ובמיוחד על רקע חולשתו היחסית של חמאס, אתגר השיקום נתפס יותר ויותר על ידי גורמים מערביים, הרלוונטיים לתהליך המדיני, כמנוף אפשרי להפסקת אש ארוכת טווח בין חמאס לישראל ולכן כאמצעי להשגת רגיעה בזירת הישראלית-פלסטינית בכללותה.

מעניין להיווכח בדמיון שבין ההתמקדות הנוכחית ברצועת עזה לבין קו המחשבה, ששלט בשיח על אודות התהליך המדיני בתקופה המידית שלאחר החתימה על הסכמי אוסלו, קרי הרעיון של 'עזה [וירחון] תחילה' (הסכם קהיר) – שהוסכם במאי 1994 על ידי ישראל והרשות הפלסטינית, שאך הוקמה. קיימים פערם ניכרים בין אותה תקופה לזו הנוכחית, בפרט אשר לאמון מצד שני הצדדים בעצם היכולת לקדם הסכם שלום כולל, כמו גם במובן לכידותה של הזירה הפוליטית הפלסטינית. למרות זאת, וזה הדמיון בין אותה העת לעת הנוכחית, עזה שבה ונתפסת יותר ויותר כנקודה, שממנה יוכל, ואולי אף צריך, להתחדש הדיאלוג המדיני-טריטוריאלי בין ישראל לפלסטינים.

אין ספק, שיישום האופציה של 'עזה תחילה' כקרב קפיצה לקידום התהליך המדיני יהיה מורכב ביותר, במיוחד לאור העובדה שבמהלך שני העשורים האחרונים התפצל הסכסוך הישראלי-פלסטיני לשלושה סכסוכים - בין ישראל, הרשות הפלסטינית וחמאס. אולם, אחד הלקחים המרכזיים שניתן להפיק מהקורות באותן שנים סוערות הוא, שניסיונות העבר להתעלם מרצועת עזה ומחמאס, תוך כדי מאמץ לחולל פריצת דרך מדינית, לא קרבו את ישראל והפלסטינים להסכם שלום.

לאחר ניצחונו של חמאס בבחירות לפרלמנט הפלסטיני, שהתקיימו ב-2006, התמקדה הגישה המרכזית של ישראל כלפי הפוליטיקה הפלסטינית – בגיבוי גורמים בינלאומיים מובילים ובראשם ארצות הברית – בעידוד המחלוקת הקיימת בין חמאס לפת"ח כאמצעי להחליש את חמאס. לאחר שהאיבה הפנימית בזירה הפלסטינית הפכה אלימה והובילה להשתלטות חמאס על רצועת עזה ב-2007, המדיניות התמקדה במאמץ להחליש את חמאס על ידי בידוד ממשלתו והרצועה כולה. על רקע זה נתפס חידוש הדיאלוג בין ישראל לבין הרשות הפלסטינית, שבהובלת פת"ח, הן כדרך לקדם הבנה ישראלית-פלסטינית והן כהזדמנות להמשיך לבדוד ולהחליש את חמאס. עם זאת, המדיניות המשולבת של הגבלות כלכליות ובידוד מדיני לא הכניעה את חמאס, באותה מידה שההתעלמות מהרצועה לא סייעה לקדם הסכם מדיני בין ישראל לרשות הפלסטינית. במילים פשוטות, התעלמות מהבעיה לא העלימה אותה, אלא החריפה אותה. וכיום, כבעבר, חמאס ורצועת עזה נותרו רכיבים מרכזיים בזירה הפלסטינית, והידרשות אליהם חיונית לכל חתירה לתהליך מדיני בין ישראל לפלסטינים.

בהיבט הכלכלי, רצועת עזה והגדה המערבית התרחקו זו מזו מאז תחילת שנות ה-90, ומאז 2007 הפער בין שני האזורים הולך ומתרחב. אולם, בסופו של דבר, שילוב כלכלי ביניהם, הן באמצעות השקעה בפיתוח כלכלי של רצועת עזה והן בעידוד קשרים כלכליים בין עזה לגדה המערבית, ימלא תפקיד מכריע ביכולתה של מדינה פלסטינית עתידית להתקיים ולתפקד. עד אז, על הגישה הבינלאומית כלפי רצועת עזה להתמקד בשלושה מישורים: יותר כסף, יותר גישה ויותר שילוב.

יותר כסף – המאמצים לשקם את עזה מתאפיינים במחסור במימון, כאשר כמעט כל הארגונים הבינלאומיים הפועלים בעזה חסרים את התקציב הנדרש לשיקום ולסיוע. יתר על כן, כרבע בלבד מהתרומות שהובטחו לפרויקט השיקום, סך של כשלושה מיליארד דולר, הגיע בפועל לרצועה.

יותר גישה – על מנת לאפשר את פרויקט השיקום יש להזרים לרצועה חומרי בנייה נוספים, במקביל להקלת המגבלות הכלכליות המוטלות על האזור והמעבר במעברי הגבול, הן מצד המצרים והן מצד ישראל. כדי שניתן יהיה לאפשר זאת תוך התחשבות בחשש של ישראל מההשלכות הביטחוניות של גישה גמישה יותר לעזה וממנה, תידרש פריסה מקדימה של כוחות אבטחה של הרשות הפלסטינית בגבולות וכן חזרת כוח EUBAM של האו"ם לאזור. זאת ועוד, 'יותר גישה' פירושו פעולה להיפוך המצב הנוכחי של בידוד עזה ולמיזוג מחודש בין השווקים של הרצועה והגדה המערבית.

יותר שילוב – יש לעודד את השילוב הפוליטי בין הפת"ח לחמאס כחלק מתהליך השיקום. עבור הרשות הפלסטינית, השילוב אינו הכרחי רק כדי לבסס מחדש – במידה זו או אחרת – את נוכחותה ברצועה, אלא גם כדי לקדם את היעד של עצמאות פלסטינית. התעלמות מחמאס, שהוא הגוף הפוליטי השליט בפועל בעזה, מתעלמת מכך שאכיפת הסכם מדיני, שחמאס לא יהיה מוכן לקבלו אף באופן בלתי-מוצהר, תקשה על פת"ח לאכוף אותו גם בגדה המערבית, שלא לומר – ברצועה עצמה. כן סביר, שחמאס ישליך את יתרו על מאבק אלים על מנת לשבש את התהליך, שהוא אינו מושקע בו ואינו אמור לזכות בגינו בתגמול כל שהוא.

נראה שהגיעה העת להפסקת אש ממושכת בין ישראל לחמאס. מאז תום סבב העימות הקודם, שני הצדדים הפגינו שוב ושוב את נחישותם להימנע מלשחק לידיהם של פלגים ג'יהאדיסטיים, המבקשים להצית סבב נוסף של אלימות בזירת עזה. אולם, אין לחתור להבנה מפורשת או משתמעת בין ישראל לחמאס על חשבון הרשות הפלסטינית. נהפוך הוא, יש להשאיר את השילוב הפוליטי המחודש בין עזה לגדה המערבית בעדיפות עליונה, כאמצעי להחזרת התהליך המדיני למסלול. כן חיוני לקדם, כבר עתה, תיאום מוסדי בין הרשות לחמאס, שכן הממשלות התורמות המרכזיות מציבות, ובצדק, את שיתוף הפעולה של הרשות במפעל השיקום כתנאי מקדים לכך, שהכסף הדרוש והמובטח יועבר והפרויקט יתקדם במלוא המרץ. לכן, יש להתמיד במחויבות לרשות הפלסטינית כשותף הפלסטיני בתהליך המדיני, בין היתר על ידי גיבוי כלכלי משמעותי ומתמשך, לצד ציפייה ברורה לתיאום ממשי בין הרשות לחמאס. זה אף עשוי להתפתח למאמץ פיוס נוסף בין שני הצדדים היריבים ולגיבוש כללי משחק חדשים, כמו גם מאזן כוחות מוסדי ביניהם.

ללא ספק, יוזמה מדינית מפורטת, ולו תכנית מבוססת ביצועים (performance based), מדורגת וארוכת טווח בלבד, תסייע לשכנע את הרשות הפלסטינית, כי תכנית 'עזה תחילה (שוב)' אינה מיועדת לעקוף אותה כנציג המוכר של העם הפלסטיני בתהליך מדיני, וכך לרכז את עמדתה לגבי תיאום עם חמאס.

אשר לחמאס, יוזמה מדינית תוכיח לארגון שפרויקט השיקום אינו מיועד, בשום אופן, להקל על נוכחותו הצבאית ברצועה. אמנם, פירוק חמאס מנשקו הוא יעד לא-ריאלי בנסיבות הנוכחיות; גם בלימתו של מאמץ ההתחמשות של הארגון תהיה קשה להשגה ולביצוע. ועדיין, עצם היציאה לדרך של שיקום כולל של הרצועה תאותת לחמאס שעליו לנקוט ויתורים רבים בתמורה, הן כלפי הרשות והן כלפי ישראל, אם הוא אכן מעוניין להימנע מסיכונים נוספים לשלטונו ברצועה.

בכל מקרה, יש לראות בשינוי המדיניות של בידוד עזה וחמאס ובמיקוד תשומת הלב בעזה תחילה לא רק צעד שנועד לסכל התדרדרות לסבב אלימות מחודש בעתיד הקרוב, אלא גם מהלך שתכליתו הכשרת הקרקע לקראת חידוש דיאלוג קונסטרוקטיבי בין ישראל לפלסטינים.